

Wiesehofer, Josef

سرشناسه: ویزهوفر، یوزف
عنوان و نام پدیدآور: امپراتوری اشکانی و اسناد و منابع آن: مجموعه مقالات/ یوزف ویزهوفر؛ ترجمه هوشنگ صادقی، فرید جواهر کلام.

مشخصات نشر: تهران: نشر فرزاد روز، ۱۳۹۰.
مشخصات ظاهری: ۸۵۶ ص: مصور.
شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۳۲۱-۳۴۷-۳

وضعیت فهرست نویسی: فیا
یادداشت: عنوان اصلی:
Das Partherreich und seine Zeugnisse= The Arsacid empire - sources and documentation: Beiträge des internationalen colloquiums, eutin(27.-30.juni 1996)

موضوع: ایران -- تاریخ -- اشکانیان، ۲۲۹ ق. م - ۲۲۶ م -- کنگره ما.
موضوع: ایران -- تاریخ -- اشکانیان، ۲۲۹ ق. م - ۲۲۶ م -- اسناد و مذاکر.
شماره افزوده: صادقی، هوشنگ، ۱۳۲۳ - مترجم.
شماره افزوده: جواهر کلام، فرید، ۱۳۰۴ - مترجم.
رده بندی کنگره: ۱۳۹۰ الف ۹ و DSR۳۳۳
رده بندی دیویی: ۹۵۵/۰۲
شماره کتابشناسی ملی: ۲۳۵۲۷۸۲

فرزان

امپراتوری اشکانی

و اسناد و منابع آن

گردآوری: یوزف ویزهوفر

مترجمان: هوشنگ صادقی، خشیایار بهاری

فرید جواهر کلام، آرزو رسولی (طابقانی)

چاپ اول: ۱۳۹۲؛ تیراژ: ۲۵۰۰ نسخه

قیمت: ۴۵۰۰۰ تومان

ناظر چاپ: مجتبی مقدم

حروفنگاری: شبستری؛ لیتوگرافی: ارغوان

چاپ: شمشاد؛ صحافی: مهرآیین

حق چاپ و نشر محفوظ است.

میدان ونک، خیابان گندی شمالی، پلاک ۹، واحد ۱۰

تلفن: ۸۸۸۸۲۳۴۷ - ۸۸۸۷۳۴۹۹ - ۸۸۶۷۹۴۴۳
E-mail: info@farzanpublishers.com
www.farzanpublishers.com

ISBN: 978-964-321-347-3

مجموعه مطالعات ایران باستان

کتابهای این مجموعه در پنج بخش منتشر می شود:

۱) تاریخ ایران باستان

الف) تاریخ و هنر ایلامی، شوش هخامنشی

ب) تاریخ امپراتوری هخامنشی

ج) تاریخ سلوکیان

د) تاریخ پارتیان

هـ) تاریخ ساسانیان

۲) تاریخ مذاهب باستانی ایران

الف) تاریخ زردشتی

ب) تاریخ مانوی ها در ایران باستان

ج) تاریخ کلیسای نسطوری در ایران باستان

د) تاریخ یهودیت در ایران باستان

۳) راهنمای مقدماتی زبانهای باستانی

الف) راهنمای زبان کهن و نوی اوستا

ب) راهنمای زبان پارسی

ج) راهنمای زبان سغدی

د) راهنمای زبان ختنی

هـ) راهنمای زبان پهلوی

و) راهنمای زبان پارسی میانه و پارتی

۴) منابع مطالعاتی درباره ایران باستان

کتیبه های هخامنشی

کتیبه های بیستون، نقش رستم و تخت جمشید

۵) تاریخ ادبیات شفاهی سنتی

حماسه و تاریخ در ایران باستان

زیر نظر و با انتخاب :

مدیر مجموعه :

پروفسور ریچارد ن. فرای

کامران فانی

دانشگاه هاروارد

پروفسور اوکتور شرؤ

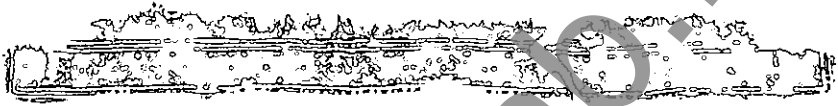
دانشگاه هاروارد

به سرپرستی :

پروفسور محمدرحیم شایگان

دانشگاه لوس آنجلس

تورج اتحادیه

مشاوران علمی :

ژاله آموزگار

استاد دانشگاه تهران

بدرالزمان قریب

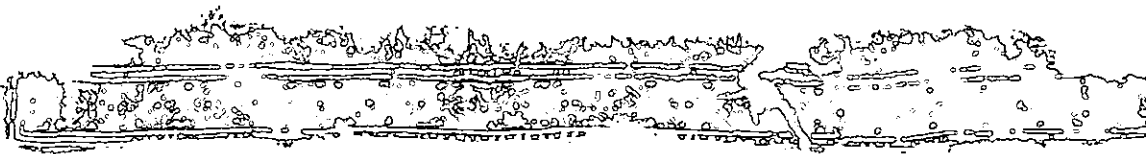
استاد دانشگاه تهران

شاهرخ رزمجو

استاد دانشگاه تهران

داریوش شایگان

نشر فرزانه روز

فهرست

مقدمه مترجمین	یازده
پیشگفتار	سیزده

اسناد باستان‌شناختی دربارهٔ امپراتوری اشکانیان

۱. فرهنگ مناطق استپی و روابط میان جمعیت کوچگر و یکجانشین	۱
۲. نسا در دورهٔ اشکانی: پرتوهای تازه در پژوهش	۵۷
۳. لباس و پوشش سر در دورهٔ اشکانیان	۷۵
۴. معماری و پیکرتراشی در عهد پارتیان	۹۷
۵. فریبندگی دشمن، تصاویر پارتیان و خاورزمین در رُم	۱۲۳

اسناد (نوشتاری) از ایران و میان رودان

۶. اوستا در دوران اشکانی	۱۹۷
۷. مدارکی دربارهٔ زبان و نام‌های پارتی از عهد اشکانیان	۲۲۳
پیوست ۱. شواهد زبان غیرپارتی از دوران اشکانیان	۲۷۵
پیوست ۲. شهرب کوه‌زاد <i>Kōfzāt</i> / <i>Kawfāsātes</i>	۲۷۹
پیوست ۳. فهرست الفبایی اسامی شخصی توضیح داده شده	۲۸۱
۸. اسناد میخی دربارهٔ تاریخ اشکانیان: آرشیو رحیم‌سو، داده‌هایی برای مطالعهٔ زندگی معمول	۲۹۵

نوشته‌های یونانی و رومی باخترزمین

۹. پارتیان و تاریخ پارت در اثر پومپئوس تروگوس - یوستینوس ۳۸۵
۱۰. آنچه استرابو درباره سرزمین پارت و اشکانیان نوشته است ۴۱۷
۱۱. پارتیان و تاریخ پارت در اثر تاکیتوس ۴۴۷

نوشته‌های ارمنی و چینی

۱۲. اشکانیان در [نوشته] ژوزفوس ۴۷۱
۱۳. اشکانیان در منابع ارمنی ۴۹۵
۱۴. منابع چینی در مورد اشکانیان ۵۴۳

شواهد سکه‌شناختی اشکانیان و هند و پارتیان

۱۵. چگونگی و وظایف سکه‌شناختی اشکانیان ۵۶۳
۱۶. هند و پارتیان ۵۹۷

مدارکی راجع به بخش‌های امپراتوری و شهرهای اشکانی

۱۷. مدارکی درباره تاریخ و فرهنگ خاراکنه پارتی ۶۲۷
۱۸. مدارکی درباره الیمائیس و شوشان پارتی ۶۴۳
۱۹. مدارکی درباره تاریخ و فرهنگ پارس در دوران اشکانیان ۶۵۷
۲۰. منابعی در مورد تاریخ ماد آتروپاتنه و هیرکانیا در عهد اشکانیان ۶۷۵
۲۱. دورا-آروپوس در دوره اشکانی ۷۴۵
۲۲. هترا و پادشاهی اعراب ۷۶۵
۲۳. ملاحظات پایانی و نتیجه‌گیری ۸۲۵

مقدمه مترجمین

کتاب فراروی خواننده به دلیل گردآوری مجموعه آگاهی‌های مربوط به اشکانیان و بازگویی تقریباً همه برداشت‌های دانشوران در خصوص تاریخ و فرهنگ اشکانیان، بر آن است با توجه به نتایج به دست آمده در پژوهش‌های هخامنشیان که موجب دیدگاه‌های نو و سرنوشت‌سازی برای تاریخ آن دوران شد، با این روش به تاریخ دوران اشکانیان و مسائل آن نیز بپردازد.

هرچند هنوز هم پاره‌ای بر مرده‌ریگ‌هایی در آسیای پیشین تأکید می‌کنند، و از این رو، دست‌آورد هخامنشیان را دست‌کم یا حتی نادیده می‌گیرند، اما امید می‌رود ادامه بحث به نزدیکی آراء و نظرات دانشوران رشته‌های مختلف بینجامد و مآلاً امکان دستیابی به مسائل ناگشوده تاریخ اشکانیان را فراهم آورد.

در ضمن از آنجا که موضوع‌های متنوع کتاب از سوی نویسندگان مختلف نگاشته شده است، طبعاً پاره‌ای دیدگاه‌های متضاد و حتی گاه نامتعارف! در کتاب بازتاب می‌یابد که درست هدف و خواست یوزف ویزهوفر، استاد تاریخ جهان باستان در دانشگاه کیل، نیز رفع این ناهمسانی‌ها و رسیدن به یک دیدگاه جامع در مورد اشکانیان است.

پیشگفتار

دوران فرمانروایی پارتیان بر خاسته از دودمان ارشک (سده ۳ پیش از میلاد تا سده ۳ پس از میلاد) دارای اهمیت برجسته‌ای برای تاریخ خاور نزدیک در عهد باستان بوده است. البته بررسی و بازنمایی آن تا امروز همچون فرزند ناتنی پژوهش باقی مانده است. در هر حال، شاهنشاهی اشکانیان در میان افراد فرهیخته، در درجه اول نامدار به عنوان هم‌آورد بزرگی خاوری حکومت‌های هلنیستی و امپراتوری روم، دربرگیرنده قلمرویی بود که از شمال غربی هند و آسیای مرکزی تا فرات امتداد داشت. گوناگونی شیوه زندگی اقوام و گروه‌های زبانی را برای این امپراتوری که سنن ایرانی، یونانی-مقدونی، بین‌النهرینی، عربی، یهودی و آسیای مرکزی در آن با هم تلاقی می‌کردند و روابط دیپلماتیک، اقتصادی و فرهنگی تا روم در باختر و نیز هند و چین در خاور داشت، انبوهی از سبک‌ها، زبان‌ها، زبان‌نگاره‌ها و مندرجات اسناد متفاوت مدلل می‌کنند. البته آگاهی ما درباره طولانی‌ترین شاهنشاهی ایران بر اثر نویافته‌های باستان‌شناختی، کتیبه‌ای و سکه‌شناختی مهم و نیز پیشرفتی در زمینه‌های مختلف پژوهش، به میزان درخور توجهی افزایش یافته و از این رو، بازنگری و ارزیابی روایات و شرایط تاریخی و فرهنگی منعکس در آنها را ایجاب می‌کند. در تناقض با تاریخ و فرهنگ امپراتوری هخامنشیان که در سال‌های اخیر - به ویژه به یمن > کارگاه‌های تاریخ هخامنشیان < در گرونینگن^۱، لندن و آن آربور^۲ - موضوع پژوهش و همکاری عمیق میان‌رشته‌ای بود، همتای دوران اشکانیان آن تا امروز از سوی نمایندگان رشته‌های دست‌اندرکار (تاریخ باستان، ایران‌شناسی، زبان‌شناسی تاریخی کلاسیک، اکدشناسی، باستان‌شناسی آسیای پیشین، باستان‌شناسی کلاسیک، سکه‌شناسی

و غیره) بارها و بارها هنوز هم بدون بحث آماده یا علمی با نمایندگان هریک از رشته‌های دیگر بررسی می‌شود. اگرچه بازنمایی‌های مجملی وجود دارد، اما تاریخ گذشته هستند و پیش از انتشار اسناد جدید نوشته شده‌اند (دبواز، تاریخ سیاسی پارت)^۳، بر جنبه‌ها یا پدیده‌های خاص آن دوران متمرکز هستند (دبواز، تاریخ سیاسی پارت؛ کالج، پارتیان)^۴؛ فرهنگ دوران پارتیان) یا فرمانروایی اشکانیان را تنها در چارچوب تاریخ پیش از اسلام ایران به کوتاهی معرفی می‌کنند (ریچارد فرای، تاریخ ایران باستان)^۵؛ ویزهوفر، ایران باستان)^۶ کتاب‌شناسی در مورد امپراتوری پارت، به تازگی در دست اقدام است. اگرچه مقاله‌های متعددی دربارهٔ تک‌مسائل تاریخ و فرهنگ اشکانیان در دهه‌های اخیر نگاشته شده‌اند، اما اغلب آنها کل امپراتوری پارت را در چشم‌انداز قرار نمی‌دهند؛ این امر پیانند توجه به رشته خاص (برای نمونه: تاریخ باستان به سیاست خاوری روم یا اکدشناسی به شرایط زبان و فرهنگ در میان‌رودان در دوران پس از هخامنشیان) و آشنایی هریک با اسناد مربوط به آن خود است، و نیز برای یک پژوهشگر امر محالی است که بتواند به همهٔ پیش‌شرط‌های تاریخی و مشخصه‌های این امپراتوری بزرگ چندملیتی و چندفرهنگی پی برد و به یک اندازه در تمامی رشته‌های علوم مربوط اشراف داشته باشد.

پژوهش تاریخ و فرهنگ هخامنشیان اینک به موجب همکاری و بحث علمی که بالاتر توضیح داده شد، نه تنها شتاب بسیار زیادی گرفته است؛ بلکه تبادل میان رشته‌ای در رشته‌های مستقل از یکدیگر به منزلهٔ امکان و پیش‌بستهٔ دلخواه اسلویمندی نیز درک شده است. اکنون هر دو به یافته‌ها و ارزیابی‌های تازه‌ای نیز انجامیده‌اند که پاره‌ای از آنها در اینجا به موجب اهمیت‌شان نام برده می‌شوند:

- شناختی که یک چنان امپراتوری بزرگ باستانی نه تنها از مرکز، بلکه از بخش‌های امپراتوری و از پیرامون نیز قابل بررسی و درک است؛
- بینشی که پژوهش تاریخی به تجزیه و تحلیل انواع روایات مختلفی وابسته است که به نوبهٔ خود بسته به زمان پیدایی، محل پیدایی و نیت تأثیر با هم متفاوت هستند و نیز با توجه به این پیش‌بسته‌ها باید بررسی شوند؛

3. N. C. Debevoise, *A Political History of Parthia*, Chicago 1938.

4. M. A. R. Colledge, *The Parthians*, London 1967.

5. R. N. Frye, *The History of Ancient Iran*, München 1984.

6. J. Wiesehöfer, *Das antike Persien*, Zürich/ München 1994 (engle. London/ New York 1996).

• دیدگاهی که تاریخ امپراتوری هخامنشیان بدون نظر بر تاریخ پیشین مناطق و بخش‌هایی که امپراتوری هخامنشی در طول موجودیتش به انضمام خود درآورد، غیرقابل فهم می‌ماند؛

• برداشتی که دیدی تطبیقی به ویژگی مشابه، اما خاص هر یک از امپراتوری‌های بزرگ باستان، شرط لازم و اساسی برای ارزیابی منصفانه توانمندی‌ها و ناتوانی‌ها، شرایط شوند^۷، موجودیت و فروپاشی و مآلاً سقوط آنها است.

احتیاجی به توضیح ندارد که مبادله عمیق و میان‌رشته‌ای پژوهش مستقلِ مختص اشکانیان را باید با بحثی درباره روایات آغاز کنیم: نه تنها برای آنکه شواهد باید مبدأ هر پرسش تاریخی باشند، بلکه برای آنکه در مورد پژوهش پارتیان می‌تواند متنوع‌ترین ارزیابی‌های پژوهش و طرح پرسش‌های مختلف را تکمیل کند، یعنی خواه آنهایی که به نوع خاص و خواه آنهایی که به نوع فراگیری متمایل هستند و نیز چه آنهایی که مرکز چه آنهایی که بخش‌های امپراتوری و مناطق مرزی را مطمح نظر دارند. مطالب زیر به منزله پرسش‌های اساسی برای بحث مطرح هستند: آیا نویافته‌ها یا مدارک نومنتشره‌ای وجود دارد؟ اگر آری، در کجا و با چه گویایی؟ نوشتارها را در نظر گرفتن کدام مسائل تاکنون بررسی شده‌اند؟ آیا پرسش‌های دیگری نیز قابل تصور است؟ کدام داده‌های تحقیق قابل تشخیص هستند؟ پژوهش آتی باید از کجا شروع شود و آنها چگونه باید باشند؟

تدوین‌گر برای بازنگری و بررسی اولیه این پرسش‌ها از همکاران اروپایی رشته‌های علوم مختلف، از جمله آنهایی که پیشتر با مقاله‌هایی درباره تاریخ و فرهنگ پارت معروف بودند و آنهایی که امید پیشرفت شناختی از تخصص‌شان در حوزه‌های دی‌ریخت می‌رفت، به اوتین^۸، شهر تختگاهی کهن هولشتاین شرقی^۹ در فاصله میان کیل^{۱۰} و لوبک^{۱۱} دعوت به عمل آورد. در آنجا مقاله‌های شرکت‌کنندگان در فضای صمیمانه کتابخانه ایالتی (که با کتاب‌های قدیمی‌اش و محل پژوهش متصل بدان برای سفرنامه‌ها امید و امکان فرهنگی را مهیا می‌کرد)، در نزدیکی قصر و دریاچه اوتین در سه روز به دقت بحث شد. در عین حال، مفید از کار درآمد که این اظهارنظرها – بنا بر الگوی <کارگاه‌های تاریخ هخامنشی> – از مدت‌ها پیش به تمامی شرکت‌کنندگان برای مطالعه ارسال شده بودند و

7. Werden

8. Eutin

9. Ostholstein

10. Kiel

11. Lübeck

مدت زمان موجود در دسترس برای هر مقاله توانست کم و بیش صرفاً تنها برای بحث مورد استفاده قرار گیرد. علاوه بر انضباط شرکت‌کنندگان که مقالات خویش را پیشاپیش ارسال کردند، و اشتیاق بحث همه حاضران در اوتین، همچنین باید تعهد دبیر همایش نیز ستوده شود که نه تنها تبادل اندیشه عمیقی را ممکن ساخت، بلکه مواظب بود که برنامه زمانی مراعات شود و پرسش‌های تعدادی متخصصان در زمینه غیراشکانی نیز به‌طور شایسته‌ای مورد توجه قرار گیرد. پاره‌ای از ایده بحث‌ها در مقاله‌های حک و اصلاح‌شده منتشره در اینجا نیز ملحوظ شده‌اند. متأسفانه سه تن از همکاران که مقاله ارسال کرده بودند (بوپراخچی، ارهارد، میلار)، به دلایل شخصی نتوانستند به اوتین بیایند. با وجود این، مقالات آنها برای انتشار آماده شد که پیشنهادهایی از بحث نیز مورد توجه قرار گرفتند، ولی امکان نداشت که به تمام و کمال منظور شود.

تدوین‌گر پس از اختتام همایش از همکار گرامی، هاوسر^{۱۲} خواهش کرد، مقاله‌ای نیز درباره اسناد هترا (و پیرامون) در کتاب همایش بر عهده گیرد، زیرا این فرصت هم‌زمان برای ایشان درخور توجه به نظر آمد. از این رو، صمیمانه از آقای هاوسر به خاطر آمادگی‌شان برای این کار سپاسگزارم.

از آنجا که کنفرانس نه تنها در فضای بیش از اندازه خوشایند و آموزنده‌ای سپری شد، بلکه از سوی بسیاری شرکت‌کنندگان درخواستی برای تداوم همکاری اظهار شد، از این رو، تدوین‌گر مقدمات طرح «پژوهش پارتیان» را در دانشگاه کیل آماده می‌کند تا تمام علاقه‌مندان امکان یابند با کمک آن در جریان اهداف پژوهش همه همکاران قرار گیرند (از طریق اینترنت و نامه‌نگاری). هم‌زمان - با همکاری سایر شرکت‌کنندگان سمینار در اوتین - باید کتاب راهنمای تاریخ و فرهنگ امپراتوری پارت آماده شود. کتاب راهنمایی که در سلسله کتابهای مرجع شرق‌شناسی منتشر خواهد شد.

در خاتمه، وظیفه سپاسگزاری از تمامی کسانی که بدون همیاری آنها برگزاری همایش و تدوین همایشنامه ممکن نمی‌بود: در جایگاه نخست باید سپاس خود را از سرپرست کتابخانه اوتین، بانو برنین - اسرائیل^{۱۳} اعلام کنم که به اتفاق همکاران خویش، بانو تریب واسر^{۱۴}، بانو کیسر^{۱۵} و بانو بلاسیوس^{۱۶} همه گونه تلاش ممکن را مبذول داشتند، تا اقامت

12. Hauser

13. I. Bernin-Israel

14. I. Triebwasser

15. K. Kieser

در اوتین هرچه دلپسندتر و از نظر فکری آموزنده‌تر برگزار شود و هر خواست ما را در این مورد برآورده کردند. به ویژه سپاس من شامل آقای گِرف^{۱۷} می‌شود که قابلیت خود را در وظایف مختلفی، از جمله دستیار سازماندهی و نیز تنظیم وسائل صوتی و مدیریت حمل‌ونقل نشان دادند. در ضمن مایلم سپاس خود را از دیگر نیروهای کمکی انستیتی خودم: خانم گراسنیک^{۱۸}، خانم یاگنو^{۱۹} و خانم بلاسیوس به خاطر تشریک مساعی در پذیرایی از شرکت‌کنندگان و همچنین آقایان اشویگر^{۲۰} و کنور^{۲۱} به خاطر حمایت بی‌دریغ‌شان اعلام کنم. در عین حال نباید خدمات آقای دکتر کراک^{۲۲} (برلین)، که در خاتمه همایش آثار دیدنی تاریخی شهر قدیمی لوبک را با تعهد و صلاحیت برایمان توضیح دادند، فراموش شود. همچنین باید از منشی‌های مؤسسه متبوعم، خانم راتکه^{۲۳} و خانم فرانتس^{۲۴} که خدمات ارزنده‌ای در سرپرستی وجوه انجمن پژوهش آلمان^{۲۵} و تدارک همایش کرده‌اند، و نیز بانو دکتر میتلر^{۲۶} (هایدلبرگ) که در واریسی نقل قول‌های بی‌شمار به من کمک کردند، تشکر کنم. سرانجام از همسر خود اورسولا^{۲۷} به خاطر حمایتش در آن روزها و پسر من توماس^{۲۸} به خاطر کمک فنی‌اش در تنظیم همایشنامه سپاسگزارم.

مخارج همایش از سوی انجمن پژوهش آلمان و وزارت علوم ایالت شلسویگ هولشتاین^{۲۹} تأمین شد. سپاس من شامل هر دو مؤسسه می‌شود. همچنین مایلم صمیمانه از ناشر تک‌نوشته‌های تاریخ^{۳۰}، به ویژه همکاران هاینز^{۳۱} (تیر) و والسر^{۳۲} (برن)، به خاطر پذیرش همایشنامه در سری تحت سرپرستی ایشان سپاسگزاری کنم. و سرانجام باید از آقای سیفکینگ^{۳۴} به خاطر همکاری مطلوبی که در طول زمان چاپ کتاب داشتند تشکر کنم.

16. E. Blasius

17. G. Gräf

18. U. Graßnick

19. P. Jagenow

20. F. Schwieger

21. Th. Knorr

22. D. Kraack

23. Ch. Rathke

24. M. Frantz

25. Deutschen Forschungsgemeinschaft

26. B. Mittler

27. Ursula

28. Thomas

29. Schleswig-Holstein

30. *Historia-Einzelschriften*

31. H. Heinen

32. Trier

33. G. Walser

34. V. Sieveking